

barda u posljednoj četvrti VIII. stoljeća. Jezična je forma spornog mjesta u najstarijim rukopisima tipični Fredegarov iskvareni latinski jezik, potpuno nemoguć u vrijeme karolinške renesanse.²⁰ Najzad je Moravcsik već prije 30 godina ustvrdio, da Alzeko i njegovi Bugari nemaju veze s Kuvratovim sinovima, što je Zlatarskom bila polazna tačka.²¹

Sa zaključkom V stoji stvar ponešto drugačije. A. dokazuje, da je taj termin unio u Kozmografiju ravenškog Anonima tek prevodilac s grčkog na latinski jezik u IX. st., a da se on inače u izvorima VII. st. ne pojavljuje. Ostavimo po strani danas već napuštenu tezu o prvobitnom grčkom tekstu Kozmografije i njegovu latinskom prijevodu iz IX. stoljeća.²² Original Kozmografije je pisan latinski, ali je datiranje njegova postanka sporno, iako se danas ponovo smatra, da je nastao na prijelomu VII. stoljeća.²³ To bi svakako svjedočilo o postojanju imena Karantanija već u VII. st., ali je podloga ipak sporna. Međutim, to nije uopće bitno. Ime Hrvata spominje se prvi put g. 852, narodno predanje o njihovu naseljavanju sačuvano je tek iz X. st. — A. se prije svega oslonio upravo na svoju interpretaciju ovog predanja —, pa uza sve to nitko od historičara ne sumnja o postojanju Hrvata na Jadranu od VII. stoljeća dalje. Ime Karantanaca spominje se u savremenim analizama od g. 772, u ispravama od g. 811, a furlansko narodno predanje povezuje ga kod Pavla Đakona sa sredinom VII. st. (g. 664; pisac je rodom iz pograničnog grada Čedad, rođen oko g. 720, dakle nepunih šezdeset godina poslije toga!), slovensko pak predanje prvom polovinom VII. st. (vremenom Sama), a to slovensko predanje najkasnije je od sredine VIII. st. potvrđivano i bavorskim iskustvom, jer ga je zapisao salzburški svećenik.²⁴ Prema tome, bez obzira na spornost ravenškog Anonima, *samo postojanje* imena Karantanci u VII. st. nije nikako sporno, a to je ono, što je bitno.

Sve ovo — pa djelomično s detaljnijom argumentacijom — rečeno je u recenziji, koju sam napisao prije godinu dana na molbu redakcione komisije »Sbornika na Filozofskot fakultet, Istorisko-filološki odel, Skopje«. Popratno sam pismo završio riječima: »Vsa vprašanja tez, s katerimi se ne strinjam, pa se ne dotikajo neposredno kvalitete načina znanstvene argumentacije, sem namenoma v teh predlogih (sc. „kaj bi se v razpravi brezpogojno moralo popraviti, da se more objaviti v fakultetni publikaciji“) izpustil. Dokazovati je pač mogoče različna stališča in tudi zabranjeno to ne more biti; toda dokazovanje mora biti znanstveno čisto, tako da mu glede njegove ravni ni mogoče oporekati«. Tekst je uglavnom izašao nepromijenjen, a gornja analiza pokazuje sama najbolje, kakvoj vrsti naučnog rada pripada ova, na takvom mjestu štampana rasprava. Za ozbiljnog naučnog radnika može značiti ona — pored takvog pada visine Rada JAZU (Odjel za filozofiju i društvene nauke), kakav osjećamo posljednjih godina (usp. kao primjer Prvanovičevu raspravu o Borni!) — samo ozbiljni znak za uzbunu na području naše historiografije. Ponavljam — ne radi se o teza-ma niti o razlikama u zaključcima, pa čak niti ne o krupnim pitanjima metodologije, već o osnovnom pitanju svake nauke: na koji se način utvrđuju i poštuju činjenice — obične, sitne i velike činjenice!

Bogo Grafenauer

N. PRERADOVIČ, DIE FÜHRUNGSSCHICHTEN IN ÖSTERREICH UND PREUSSEN, WIESBADEN 1955, str. 244.

Pod navedenim naslovom napisao je austrijski historičar, pranećak našeg pjesnika, Nikola Preradović studiju, u kojoj želi sa sociološkog gledišta analizirati glavne nosioce historijskog razvoja u Austriji i Pruskoj od početka XIX. st. do sloma Habzburške monarhije i carske Njemačke 1918. Njihov vodeći društveni sloj sasto-

²⁰ M. Kos, O bolgarskem knezu Alcioku in slovenskem knezu Valuku. Sišičev zbornik, 1929, str. 251—256; o jeziku v. još Wattenbach—Levison, n. d., I. H., 1952, str. 112.

²¹ G. Moravcsik, Zur Geschichte der Onoguren, Ungarische Jahrbücher 10, 1930, str. 70—80; Grafenauer, HZ V, 1952, str. 46—49.

²² L. Schmid, Die Baiern und der Geographus Ravennas, MIÖG 54, 1942, str. 213—215; Wattenbach—Levison, n. d., I. H., str. 69, II. H., str. 205.

²³ Wattenbach—Levison, n. d., II. H., str. 205.

²⁴ Kos, Gradivo I, br. 178; M. Kos, Conversio Bagoariorum et Carantanorum, 1936, str. 129—140 (tekst), 20—25 (komentar) i 14 (o piscu).

jao se u označenom razdoblju s jedne strane od plemstva,¹ a s druge od onih pripadnika građanske klase, koji su osvojili jednake položaje u društvu kao plemići te su zatim, uz nobilitaciju ili bez toga, zauzimali jednako vodeće položaje kao i pripadnici stare aristokracije.

Svojom analizom želi autor utvrditi porijeklo vodećega društvenog sloja (iz plemstva odnosno građanstva) i porijeklo njegovih članova po narodnosti i plemenskoj pripadnosti, zatim njegovu asimilacionu snagu, način uspona u taj sloj i kontinuitet u održavanju vodećeg položaja u raznim porodicama (str. 3). Na taj će se način moći ustanoviti izvjesni tipovi pripadnika vodećih slojeva kao i odnos pojedinih vodećih ljudi prema društvenoj sredini, iz koje su izrasli (169). Cilj je takva sociološkog ispitivanja da se nađu novi pogledi na politički razvoj — na pravac i dinamiku tog razvoja u Pruskoj i u Habsburškoj monarhiji u označenom razdoblju i da se u mnoga zbivanja unese novo svjetlo ili isprave neka pogrešna shvaćanja. Ličnosti naime koje vrše odlučnu ulogu u politici i u javnom životu uopće, ne stvaraju se, kako kaže autor. »u zrakopraznom prostoru«, već su uvijek u izvjesnoj mjeri odraz one društvene sredine, iz koje su izrasli.

Svoju je analizu autor proveo tako, da je sakupio podatke o vodećim ličnostima u diplomaciji, vojsci, vrhovnoj državnoj upravi i parlamentima u Austriji i Pruskoj u devet godina unutar razdoblja 1804—1918. Za Austriju su to godine 1804 (osnutak austrijske carevine), 1816 (konac napoleonskih ratova), 1829 (uoči srpanjske revolucije), 1847 (uoči ožujске revolucije), 1859 (konac Bachova apsolutizma), 1878 (Berlinski kongres), 1897 (pad vlade grofa Badenija), 1908 (izborna reforma i aneksija Bosne i Hercegovine) i 1918 (slom Monarhije). Za Prusku su pak uzete godine: 1806 (slom stare Pruske), 1816 (konac oslobodilačkih ratova), 1829, 1847, 1862 (imenovanje Bismarcka kancelarom), 1878 (konsolidacija novoga njemačkog carstva), 1890 (pad Bismarcka), 1909 (pad kancelara kneza Bülowa) i 1918 (slom carske Njemačke).

Predaleko bi nas vodilo, kad bismo se htjeli približe osvrnuti na mnoge, a često zanimljive i poučne podatke, koje je autor prikupio. Zadovoljit ćemo se s nekoliko osobito značajnih odnosno ilustrativnih podataka. U vremenu od 1806 do 1871 bili su, na primjer, svi austrijski odnosno austrougarski ministri vanjskih poslova osim dvojice, koji su bili porijeklom Francuzi, sami Nijemci iz Reicha, a u vremenu od 1871 do 1918 bili su na tom položaju u 24 godine 4 Mađara (Andrássy otac i sin, Burián i Kölnöky), a u preostale godine 3 „Slavena“ (po porijeklu ili osjećaju: Goluchowsky, Czernin i Lexa-Aehrenthal). Na vodećim položajima u austrijskoj diplomatskoj službi kretao se postotak funkcionera porijeklom iz Reicha u pojedinim ispitnim godinama od 9 do 31%, dok je postotak pripadnika autohtonog starog austrijskog plemstva bio znatno manji (između 4 i 20%).

Zanimljivo je nadalje, da su jedina dva austrijska predsjednika vlade, koji su se poslije ere apsolutizma ozbiljno ali bezuspješno zalagali za federalističko preustrojstvo Austrije, bili Poljaci: Agenor grof Goluchowski, tvorac Oktobarske diplome 1860, i Kazimir grof Badeni, koji je zbog svojih federalističkih tendencija morao 1897 odstupiti.

U svim granama austrijske državne službe snažno je u cijelom ispitivanom razdoblju rastao udio funkcionera građanskog porijekla: u diplomatskoj službi od 32% 1804 na 44% 1918, u vrhovnoj državnoj upravi od 9 na 43%, u vojsci od 8 na 75%, u parlamentu od 77% 1866 na 94% 1918. Nasuprot tome je udio pripadnika starog austrijskog plemstva u svim tim službama kroz cijelo označeno razdoblje sve više nazadovao. Od funkcionera građanskog porijekla, u svim spomenutim granama javne službe, opet pada u oči priličan udio Nijemaca iz Reicha, a postepeno se povećavao udio sudetskih Nijemaca i Čeha. Poljaci su zauzeli veoma čvrstu poziciju u Galiciji, stvorivši ondje neku državu u državi, u kojoj su svi predstavnici državne uprave,

¹ Plemstvo dijeli autor u tri kategorije: 1) visoko, kojem pripadaju vladajuće dinastije i one porodice, koje su bile vladajuće do Bečkog kongresa 1815; 2) staro, kojem pripadaju one porodice, koje su nobilitirane najmanje 100 godina prije rođenja onog pripadnika te porodice, koji je vršio izvjesnu vodeću društvenu funkciju u razdoblju 1804—1918; i 3) novo, kojem pripadaju oni, čija je porodica nobilitirana prije rođenja dotične osobe. Osobe, koje su nobilitirane tokom svog života, autor smatra pripadnicima građanske klase.

od carskog namjesnika na niže, bili stalno Poljaci, i to dobrim dijelom pripadnici staroga poljskoga plemstva.²

Južni Slaveni bili su razmjerno brojno zastupani jedino u vojsci. Za vrijeme I. Svjetskog rata pripadala su četvorica od njih skupini najviših austrougarskih generala (Borević, Puhalo, Sarkotić i Lipošćak), a jedan je bio zapovjednik a. u. ratne mornarice (Njegovan); bili su mahom pučani, pripadnici građanske klase. Rijetki su bili na vodećim položajima u austrougarskoj diplomaciji (poslanici Aleksandar Musulin i Ivan Rubido).

Za Prusku je glavni i najznačajniji rezultat provedene analize u tome, da je udio starog autohtonog plemstva (junkera i drugih plemića) kroz čitavo ispitano razdoblje ostao prilično velik. U diplomatskoj se službi taj udio kretao između 17 i 38%, u vrhovnoj državnoj upravi između 13 i 46%, u vojsci oko 20%, a u parlamentu se između 1848 i 1918 kretao: u pruskom Saboru između 19 i 26%, a u parlamentu carske Njemačke između 14 i 40%. U pogledu političkog utjecaja starog plemstva očita je razlika u razvoju između Pruske i Austrije. Dok je u Austriji udio autohtonog starog plemstva u vršenju javnih i političkih funkcija sve više opadao, on je u Pruskoj stalno ostajao tako jak, da je to plemstvo zadržalo velik utjecaj na sveukupni razvoj državnog života.

Provedena analiza dokazuje po autorovu mišljenju, da potpuno suprotni razvoj u pogledu oblikovanja i utjecaja vodećih slojeva društva u svim vidovima državnog života između Austrije i Pruske treba tražiti u slijedećim činjenicama: 1. prusko se autohtono plemstvo ženidbama i udajama stalno miješalo sa sposobnim i ambicioznim pripadnicima građanske klase, koji su uspjeli zauzeti istaknuta mjesta u državnoj službi i postepeno se posve asimilirali starom plemstvu, dok se staro austrijsko plemstvo potpuno odvajalo od građanske klase i prema tome gubilo sve više kontakt s novim sposobnim građanskim elementom pa tako i pozicije u javnom životu; 2. prusko je staro plemstvo stalno i uspješno asimiliralo alogene elemente, u prvom redu Poljake i potomke polapskih Slavena, dok stara austrijska aristokracija nije pokazala gotovo nikakvu snagu asimilacije;³ i 3. austrijsko je plemstvo već u XVII. st. izgubilo velik dio svoga političkog utjecaja zbog protureformacije i sve jačeg prodiranja apsolutizma, koji je nasuprot starom plemstvu stvarao i favorizirao dvorsko plemstvo, u čijim se redovima okupljalo sve više alogenih elemenata. Izuzevak u tom pogledu čini jedino Tirol, gdje je staro plemstvo ostalo najtješnje povezano s porodicama slobodnih seljaka.

U Pruskoj tih pojava nije bilo. Ondje su, osim toga, pripadnici mnogih starih porodica stalno kroz nekoliko generacija zauzimali istaknute položaje u javnom životu. Autor dokazuje, da je pruska aristokracija sačuvala takve položaje djelomice i za vrijeme Hitlerova režima. Tog kontinuiteta u vršenju utjecaja u javnom životu nije bilo u Austriji, pa ni u Bavorskoj, čiji je razvoj u pogledu vodećih slojeva društva autor također ispitaio. U Austriji je uspon u javnom životu redovito nagao, ali se već srozava u slijedećoj generaciji.

Nema sumnje, da je Preradović svojom studijom izvršio vrlo zanimljivu sociološku analizu i da je otud povukao izvjesne značajne zaključke. Međutim, postavlja se pitanje, da li je prikupljeni materijal dovoljno iscrpan za stvaranje sigurnih zaključaka i da li su stvoreni svi zaključci, koji se na takvom temelju mogu povući. Čini se, da se pari passu ne može ispređivati razvoj društveno-političkih odnosa u XIX. st. u Austriji s njenih 83.000 km² površine (ili možda nešto više, ako se tome pribroji

² Vrijedno je zabilježiti, da je u austrijskoj diplomaciji, vrhovnoj upravi i vojsci bilo u ispitanoj razdoblju prilično mnogo funkcionera, koji su potjecali iz francuske, španjolske, talijanske i portugalske aristokracije, a jedan je austrijski predsjednik vlade (grof Taaffe) bio čak porijeklom Irac.

³ U pruskoj odnosno njemačkoj diplomaciji, generalitetu kao i vrhovnoj upravi susrećemo napadno mnogo imena, koja dokazuju slavensko porijeklo njihovih većinom davno germaniziranih nosilaca. Evo nekoliko primjera: Zastrow, Patow, Sydow, Wylich u. Lottum, Canitz u. Dallwitz, Kuserow, Matuschka, Jagow, Tschirschky, Mittitz, Rochow, Tarrach, Barnekow, Kameka, Tresckow, Oliech, Ujest, Heuduck, Bock u. Polach, Uslar, Wichura, Strantz, Mudra, Boyen. Boyadel, Wylich, Below, Lewinsky. Vrijedno je spomenuti, da je Bismarckov nasljednik na položaju državnog kancelara Leo grof Caprivi, po tvrdnji našeg autora (87 i 126), bio porijeklom iz Kranjske (Kopriva). Iz Slovenije se ta porodica navodno preko Mađarske doselila u Prusku. Nažalost, autor ne navodi nikakav izvor za provjeravanje tih podataka. Isto je tako jedan od prvih suradnika kneza Metternicha 1816, državni savjetnik Josip Hudelist, rodnom iz Sv. Vida u Koruškoj, bio nesumnjivo slovenskog porijekla (8).

t. zv. sudetsko područje) s razmjerno malo obradivog zemljišta i s ekstezivnim gospodarstvom, i onih u Pruskoj, koja je pretežno ravnica s 293.000 km² površine, gdje su stoljećima postojali brojni srednji i veliki agrarni posjedi. S druge strane treba primijetiti, da duboka razlika u razvoju vodećih društvenih slojeva u obje zemlje dolazi u XIX. st. i otuda, što je pruska aristokracija bila snažno i jedinstveno orijentirana u pruskom odnosno svenjemačkom smjeru, dok »austrijanština« nije nikad dobila neki jedinstveniji i cjelovitiji sadržaj. Stoga ni asimilacija u pravcu stvaranja nekog određenog austrijskog nacionalnog ili političkog uvjerenja, različitog od njemačkoga, nije nikad ostvarena. Svi oni pripadnici drugih narodnosti, pa i Nijemci iz Reicha, koji su postali istaknuti funkcioneri u austrijskom političkom životu, nisu nikada postali Austrijanci u nekom specifičnom, određenom smislu. Oni su ispod svoje austrijske uniforme uvijek manje više zadržali nešto od one narodnosti, od koje su potekli.

Preradovićevi nazori podsjećaju ponešto na nazore talijanskog sociologa Vilfreda Pareta, iako se on na njega nigdje ne poziva. Čini se, da i Preradović ima pred očima Paretovo morfološko shvaćanje društva kao i njegove teze o stalnom sukobu vodećih društvenih manjina, optimalnoj vertikalnoj mobilnosti vodećih manjina i opoziciji prema toj mobilnosti. Dublje u analizu društvenih odnosa nije ulazio.

Valdemar Lunaček

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA XI—XII.

1958—1959.

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje završeno početkom mjeseca jula 1960.